

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Abtin Khoshnood

I påföljdsvalets gråzon när svarta pengar blir vita

- om bestämmande av straffvärde och påföljd för penningtvättsbrott

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Jacob Öberg

Termin: HT 2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod och material	5
1.4 Teoretiska utgångspunkter	7
1.4.1 Rättssäkerhet och förutsebarhet	7
1.4.2 Bestraffningsideologier	7
1.5 Avgränsningar	8
1.6 Disposition	8
2 STRAFFRÄTTSLIG REGLERING AV PENNINGTVÄTTSBROTT	9
2.1 Bakgrund	9
2.2 Penningtvättsbrottslagen	9
2.2.1 Penningtvättsbrott av normalgraden	9
2.2.2 Grovt penningtvättsbrott	10
3 DEN STRAFFRÄTTRÄTTSLIGA PÅFÖLJDSSYSTEMATIKEN	11
3.1 Allmänt om påföljder	11
3.2 Bestämmande av straffvärde och påföljd	11
3.3 Brottslighetens art	12
4 RÄTTSPRAXIS	14
4.1 Grovt penningtvättsbrott	14
4.1.1 Högsta domstolens dom B 5253-17	14
4.1.2 Högsta domstolens dom B 5389-17	15
4.1.3 Rättsfall från hovrätterna	16
4.2 Penningtvättsbrott av normalgraden	18
5 ANALYS	20

5.1	Systematisk och förutsebar praxis?	20
5.2	Frågan om artbrott	22
5.3	Hur ska påföljd och straffvärde bestämmas?	24
6	SLUTSATS	28
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	34

Summary

Due to new legislation and lack of case law, it has been stated that the application of the law regarding sentencing and the assessment of the penal value for money laundering offences is unpredictable and uncertain. Given that the number of reported cases is constantly increasing, it is of utmost importance that the application of law is predictable and legally secure.

Therefore, the purpose of this paper has been to clarify the legal position, and through the application of the principles of legal security and punishment, determine how the assessment of the penal value should be made. In addition, I have discussed whether these offences should be considered as crimes for which there is a presumption for imprisonment. Furthermore, in order to fulfill the purpose of this paper, a comparison of cases has been necessary. In total, I have analyzed 14 decisions, 12 from the court of appeals and two from the Supreme Court.

Based on the above-mentioned approach, I have arrived at the following conclusions. Firstly, I establish that the case-law is neither coherent nor uniform. Consequently, there has been no systematic approach to assess the penal value. However, for money laundering offences of the normal degree, it has been possible to establish a certain grade of systematic and consistency.

Secondly, I have come to the conclusion that money laundering offences are not and should not be offences for which there should be a presumption for imprisonment. Nevertheless, given the severe nature of the offences, it should in a near future be considered whether another solution should be allowed.

Finally, I have decided that the assessment of the penal value for money laundering offence should, as a starting point, take place in the value of the property. In this respect, the guidelines set by the Supreme Court should particularly be considered. Sanctions shall, when the penal value corresponds to imprisonment for 12 months or more, be determined to imprisonment, otherwise to conditional sentence in conjunction with day fines.

Sammanfattning

En ny lagstiftning och avsaknad av praxis har medfört att rättstillämpningen avseende bedömning av påföljd och straffvärde för penningtvättsbrott är oklar. Mot bakgrund av att antalet anmälda fall av penningtvättsbrott ökat är det av största betydelse att rättstillämpningen är förutsebar och rättssäker.

Syftet med denna uppsats har därför varit att klargöra rättsläget och utifrån en tillämpning av bestraffningsideologier och principen om rättssäkerhet bestämma hur bedömning av straffvärde och påföljd ska ske. Det har även förts en diskussion om penningtvättsbrott bör anses vara ett artbrott.

För att vidare kunna uppfylla syftet med uppsatsen har en genomgång av rättsfall varit nödvändig. Jag har sammanlagt analyserat 12 hovrättsavgöranden och därtill två avgöranden från Högsta domstolen.

Genom den nämnda utredningen har följande slutsatser kunnat dras. För det första konstaterar jag att praxis avseende bedömning av straffvärde för grovt penningtvättsbrott inte varit sammanhängande eller enhetlig. Det har således inte funnits någon systematik i straffvärdesbedömningen. Däremot har det för penningtvättsbrott av normalgraden gått att utläsa en viss systematik.

För det andra har jag kommit fram till den slutsatsen att penningtvättsbrott inte är ett artbrott och i dagsläget inte bör vara det heller. Dock bör det med tanke på brottslighetens allvarliga karaktär och dess snabba utbredning inom en nära framtid övervägas om det borde förhålla sig på ett annorlunda sätt.

Slutligen har jag bestämt att bedömningen av straffvärdet för grovt penningtvättsbrott och penningtvättsbrott av normalgraden bör som utgångspunkt ske i egendomens värde. Härvid har de riktlinjer som HD fastslagit och som i övrigt förekommer i rättspraxis fästs särskild avseende vid. Påföljd ska i de delar där straffvärdet motsvarar fängelse i 12 månader eller mer bestämmas till fängelse, annars till villkorlig dom i förening med dagsböter.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserie
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SCB	Statistiska centralbyrån
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Ämnet penningtvättsbrott är mer aktuellt än någonsin. Den 1 juli 2014 trädde en ny lag¹ i kraft i syfte att effektivisera och underlätta bekämpandet av penningtvättsbrott.² Detta inte minst mot bakgrund av att den tidigare bestämmelsen om penninghäleri visat sig tillämpas i en liten utsträckning eftersom det förelåg brister i lagstiftningen.³

Sedan penningtvättsbrottslagen infördes har såväl antalet rapporter som anmälda fall av penningtvättsbrott ständigt ökat.⁴ Det kan även noteras att antalet lagförda beslut avseende penningtvättsbrott har kraftigt ökat. Enligt Brå ökade antalet fattade lagföringsbeslut där huvudbrottet utgjordes av penningtvätt från 102 år 2016 till 202 år 2017.⁵

När antalet misstänkta fall av penningtvättsbrott och lagförda beslut brott ökar innebär det även att fler människor kan komma att bestraffas och ådömas påföljder. Därför är det ytterst viktigt att rättssäkerheten, i synnerhet förutsebarheten, i dessa mål upprätthålls. Därutöver ska bestraffning ske i enlighet med gängse bestraffningsprinciper som gäller i Sverige.

Emellertid har Åklagarmyndigheten framhållit att rättsläget beträffande påföljdsval och bedömning av straffvärde för penningtvättsbrott är oklart.⁶ Vidare saknades det fram till alldeles nyligen prejudikat från HD som kunnat vägleda domstolarna i bedömningen av påföljd och straffvärde för penningtvättsbrott.

¹ Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott, hädanefter penningtvättsbrottslagen.

² Prop. 2013/14:121 s. 42 f.

³ Dir. 2010:80 s. 4; SOU 2012:12 s. 48.

⁴ Finanspolisens årsrapport 2014 s. 13; Finanspolisens årsrapport 2017 s. 27; Håkansson, Axel, 2017.

⁵ Brå 2018.

⁶ Åklagarmyndigheten 2018; Riksåklagarens svarsskrivelse s. 8 f.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande arbete är att utreda hur påföljd och straffvärde för penningtvättsbrott av normalgraden och grovt penningtvättsbrott ska fastställas ur ett rättssäkerhetsperspektiv samt med beaktande av föreliggande bestraffningsideologier.

Min huvudfrågeställning blir således följande:

Hur ska påföljd och straffvärde för penningtvättsbrott av normalgraden respektive grovt brott bestämmas?

För att besvara huvudfrågeställningen har det varit nödvändigt att uppställa följande underfrågor:

1. Föreligger det någon sammanhängande praxis och systematik i val av påföljd och straffvärde för penningtvättsbrott? Kan det därmed anses att domstolarna uppfyller kravet på förutsebarhet?
2. Är penningtvättsbrott ett s.k. artbrott? Om svaret på den frågan är nekande, bör penningtvättsbrott vara ett artbrott?

1.3 Metod och material

För att besvara frågeställningarna har rättsdogmatisk metod använts. Metoden syftar till att dels fastställa och tolka gällande rätt, dels hitta en förklaring eller lösning på ett rättsligt problem och dels ge svar på hur rätten bör vara.⁷ Detta sker genom att tillämpa redan etablerade rättskällor som lagtext, rättsfall, förarbeten samt juridisk doktrin.⁸

En väsentlig fråga som uppkommer i samband med tillämpningen av den rättsdogmatiska metoden är hur rättskällorna ska rangordnas. Rättskällevärdet stipulerar, förutom vilka rättskällor som är accepterade och deras

⁷ Kleineman 2013, s. 21 och 34 f.; Jareborg, SvJT 2004, s. 4; Peczenik, SvJT 2005, s. 249 f.

⁸ Kleineman 2013, s. 21.

rangordning, hur normkonflikter bör lösas. Likväl är det inte alltid helt tydligt vilka rättskällor som har större auktoritet än andra.⁹

För denna uppsats vidkommande har författningstext högst auktoritet, följt av rättspraxis.¹⁰ Åsikterna går isär huruvida förarbeten har högre rang än rättspraxis, emellertid står det klart att lagförarbeten används flitigt av domstolarna och att domstolarna kan gå emot förarbeten.¹¹ Slutligen anses juridisk doktrin inneha lägst auktoritet av de nämnda.¹² Det bör dock framhållas att HD ofta hänvisar till straffrättslig litteratur i sina avgöranden, varför ifrågasvarande litteratur torde inta en hög ställning bland juridisk doktrin.¹³

Utifrån frågeställningarna har en analys av rättspraxis varit avgörande, för att förstå vilken påföljd som är mest lämplig eller hur straffvärdet ska bestämmas i det enskilda fallet. Denna bedömning sker inom ramen för rättstillämpningen och beror på omständigheterna i det aktuella fallet.¹⁴ I de delar lagen har angett hur detta ska bedömas, har såväl lagtext och lagkommentarer som juridisk litteratur använts. Beträffande rättspraxis har de högre instanserna en mer betydelsefull roll eftersom deras avgörande får prejudikatverkan.¹⁵

För att på ett korrekt sätt kunna fastställa hur påföljd och straffvärde ska bestämmas för penningtvättsbrott har jag dels analyserat två avgöranden från HD från den 14 december 2018, dels fokuserat på vissa hovrättsavgöranden. Jag har i enlighet med det anförda analyserat 12 rättsfall från hovrätterna för åren 2016-2018. Detta antal anser jag vara lämpligt för att kunna undersöka om det finns någon sammanhängande praxis. Vidare bör det tilläggas att jag ämnat inkludera de senaste rättsfallen efter att den nya penningtvättsbrottslagen trätt i kraft, varför jag som utgångspunkt inte använt rättsfall som avgjorts tidigare än 2016.

⁹ Dahlman 2010, s. 23 f. ; Sandgren, Tidskrift for Rettsvitenskap 2005, s. 649 och 651.

¹⁰ Lehrberg 2017, s. 108 ff.

¹¹ Kleineman 2013, s. 28.

¹² Bernitz m.fl. 2017, s. 89 f.

¹³ NJA 2017 s. 515 p. 23 och 24; NJA 2018 s. 443 p. 21.

¹⁴ Jareborg & Zila 2017, s. 127; Borgeke & Månsson 2018, s. 48.

¹⁵ Bernitz m.fl. 2017, s. 133 ff.

I de hovrättsavgöranden som valts ut har de tilltalade endast dömts för penningtvättsbrott av graden normalt eller grovt. Detta är viktigt eftersom straffvärdet och påföljden annars hade påverkats av övriga brott.

1.4 Teoretiska utgångspunkter

1.4.1 Rättssäkerhet och förutsebarhet

Eftersom staten har rätt att utöva bestraffning mot sina medborgare i syfte att upprätthålla lag och ordning, intar begreppet rättssäkerhet en särskild betydelsefull ställning inom straffrätten.¹⁶ Rättssäkerheten ska skydda den enskilde gentemot staten och dess bestraffningsrätt.¹⁷

Ett av det viktigaste kriteriet för att rättssäkerhet ska föreligga är att kravet på förutsebarhet är uppfyllt.¹⁸ Förutsebarhet innebär att enskilda ska kunna förutse vilken rättslig konsekvens ett brottsligt handlande ger upphov till.¹⁹

1.4.2 Bestraffningsideologier

Syftet med kriminalisering är att hindra ett klandervärt beteende och avskräcka människor från att begå detsamma (allmänprevention).²⁰ Kriminalisering hindrar därutöver individer att återfalla i brott dels eftersom de kan frihetsberövas, dels för att de kan genomgå vård och behandling.²¹ Mot denna bakgrund har vissa principer avseende bestraffning utvecklats som bör tas hänsyn till och som alltså torde gälla i Sverige.²²

Den första principen är humanitetsprincipen. Med denna princip förstås att varje människa ska behandlas med respekt och medkänsla i sammanhang som berör bestraffning. Val av straff ska inte vara alltför hårt i förhållande till det begångna brottet. Det bör härvid beaktas att även den som bestraffas drabbas av ett lidande och att detta lidande inte ska vara onödigt stort. Därför bör

¹⁶ Jareborg 1992, s. 80.

¹⁷ Jareborg 1992, s. 80 f.; Frändberg JT 2000/01, nr. 2, s. 270.

¹⁸ Zila, SvJT 1990, s. 284; Asp m.fl. 2013, s. 45 f.; Frändberg, JT 2000/01, nr. 2, s. 274.

¹⁹ Beyer, JT 1990/91, nr. 3, s. 392; Peczenik 1995, s. 89 f.; Frändberg, JT 2000/01, nr. 2, s. 274.

²⁰ Asp m.fl. 2013, s. 31 f.; Jareborg & Zila 2017, s. 76 ff.; Jareborg 1995, s. 20 f.

²¹ Jareborg & Zila 2017, s. 85-89; Dahlström m.fl. 2017, s. 494.

²² Borgeke & Heidenborg 2016, s. 40.

domstolarna vara återhållsamma och valet av påföljd bör inte vara omänsklig med hänsyn till den situation den bestraffade befinner sig i.²³

Den andra principen är proportionalitetsprincipen. Proportionalitetsprincipen förordar att det ska eftersträvas en balans mellan det klandervärda beteendet och dess straffsats. Det innebär att ett straff som utdelas i förhållande till ett brott ska vara proportionellt och inte alltför ingripande mot såväl brottet i sig som mot andra gärningstyper och brott med andra svårighetsgrader.²⁴

1.5 Avgränsningar

I förevarande arbete kommer jag att enbart behandla penningtvättsbrott, varför penningtvättsförseelse och näringspenningtvätt inte kommer att beröras. Anledningen härtill är dels för att straffskalan för penningtvättsförseelse inte är lika betungande som de övriga brotten, dels för att nyss nämnda brott inte är lika aktuella eller vanligt förekommande som de uppsatsen ämnar att behandla. Vidare avser jag inte heller att utröna hur antalet dagsböter ska bestämmas för penningtvättsbrott. Huvudfokus kommer ligga på bedömningen av straffvärdet samt när fängelse respektive villkorlig dom väljs som påföljd. Detta bl.a. med beaktande av att fängelse är en strängare påföljd än dagsböter.

1.6 Disposition

För att läsaren ska kunna bekanta sig med lagstiftningen innehåller kapitel två en allmän redogörelse av penningtvättsbrott. I kapitel tre skildras aktuella påföljder och hur en påföljdsbestämning går till. Vidare diskuteras begreppet artbrott. Nästföljande kapitel innehåller en genomgång av rättspraxis. Dessa kapitel kommer tillsammans utgöra grunden för kapitel fem i vilket frågeställningarna diskuteras. Slutligen avrundas uppsatsen med slutsatser i kapitel sex.

²³ Jareborg & Zila 2017, s. 93-99; Asp m.fl. 2013, s. 50; Borgeke & Heidenborg 2016, s. 39 f.

²⁴ Jareborg & Zila 2017, s. 67 ff.; Asp m.fl. 2013, s. 51; Jareborg 1995, s. 26.

2 Straffrättslig reglering av penningtvättsbrott

2.1 Bakgrund

Med penningtvättsbrott avses åtgärder som har till syfte att dölja eller omsätta utbyte av brottsliga gärningar.²⁵ Detta steg är nödvändigt för att dels kunna behålla brottsvinsten, dels tillgodogöra sig vinningen av den brottsliga verksamheten genom att omsätta och återinvestera den på ett lagligt sätt.²⁶

I syfte att kriminalisera och bekämpa penningtvätt infördes den 1 juli 1999 brottet penninghäleri.²⁷ Tidigare omfattade brottet häleri även penningtvättsbrott.²⁸

Som nämnt ersattes bestämmelserna om penninghäleri med penningtvättsbrottslagen.²⁹ Anledningen till detta var för det första att den ursprungliga bestämmelsen om penninghäleri vara svårtillgänglig och tekniskt komplicerad.³⁰ För det andra tillämpades den aktuella bestämmelsen väldigt sällan på grund av tolkningssvårigheter, vilket ledde till få domar.³¹

2.2 Penningtvättsbrottslagen

2.2.1 Penningtvättsbrott av normalgraden

Den som vidtar åtgärd för att dölja pengar eller annan egendom som har brottslig ursprung eller som främjar möjligheterna för någon att tillgodogöra sig nämnda egendom, döms för penningtvättsbrott enligt 3 § penningtvättsbrottslagen.

²⁵ SOU 2012:12 s. 47; Brå 2015:22 s. 14; Örnemark Hansen 1998, s. 11 f.; Grahn m.fl. 2010, s. 24.

²⁶ SOU 2012:12 s. 147 f.; Örnemark Hansen 1998, s. 11 f.

²⁷ SFS 1999:164; SOU 2012:12 s. 60 f.

²⁸ Prop. 1998/99:19 s. 26.

²⁹ Prop. 2013/14:121

³⁰ SOU 2012:12 s. 47 och 142.

³¹ SOU 2012:12 s. 142; Ds 2008:38 s. 386.

Som åtgärd avses att någon bl.a. överlåter, förvärvar, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd, eller tillhandahåller eller upprättar en handling som kan ge en skenbar förklaring till innehavet av egendomen, deltar i transaktioner som utförs för skens skull, uppträder som bulvan eller vidtar annan sådan åtgärd.

Straffet för penningtvättsbrott är enligt 3 § andra stycket penningtvättsbrottslagen fängelse i högst två år.

Vidare föreskrivs i 4 § penningtvättsbrottslagen att även den döms som otillbörligen främjar möjligheterna för någon att omsätta pengar eller annan egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

2.2.2 Grovt penningtvättsbrott

I 5 § penningtvättsbrottslagen föreskrivs att om brottet i 3 eller 4 § är grovt döms för grovt penningtvättsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst två år.

Vid bedömning av om brottet är grovt ska det enligt 5 § andra stycket särskilt beaktas om gärningen avsett betydande värden, om åtgärderna har ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i en större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art.

HD har bestämt att det med betydande värde som huvudregel avses fem prisbasbelopp av egendomens värde.³²

³² NJA 2013 s. 654 p. 5-6; Högsta domstolens dom i mål B 5389-17 p. 25-25.

3 Den straffrättsliga påföljdssystematiken

3.1 Allmänt om påföljder

Som påföljd finns enligt 1 kap. 3 § BrB dels böter och fängelse, dels villkorlig dom och skyddstillsyn. I 1 kap. 5 § första stycket BrB föreskrivs att fängelse är den svåraste straffen och böter den lindrigaste. Däremellan kommer villkorlig dom och skyddstillsyn enligt 30 kap. 1 § första stycket BrB.

Vidare kan villkorlig dom förenas med dagsböter.³³ Denna form av påföljd aktualiseras när böter inte anses vara tillräckligt ingripande, utan brottet har ett straffvärde som bestämts till fängelse i viss tid.³⁴ Det råder en presumtion enligt 30 kap. 8 § BrB att en villkorlig dom ska förenas med dagsböter om inte särskilda skäl talar däremot.³⁵

3.2 Bestämmande av straffvärde och påföljd

Vid bestämmande av påföljd och straffvärde för ett brott ska inledningsvis straffskalan för ifrågavarande brott bestämmas. Detta framgår av 29 kap. 1 § första stycket BrB. Därefter ska brottets straffvärde bestämmas. Vid denna bedömning ska hänsyn tas till den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit. Det ska därtill beaktas hur den tilltalade subjektivt handlat och vilka avsikter vederbörande haft. Vidare ska det särskilt beaktas huruvida brottet haft en allvarlig inverkan på en persons liv, hälsa eller trygghet.³⁶ Slutligen ska domstolen vid bedömningen av straffvärdet ta hänsyn till såväl försvårande som förmildrande omständigheter vilka föreskrivs i 29 kap. 2 och 3 §§ BrB.

³³ 27 kap. 2 § BrB.

³⁴ Borgeke & Heidenborg 2016, s. 55 f. och 107; 27 kap. 1 § BrB.

³⁵ Dahlström m.fl. 2017, s. 549.

³⁶ 29 kap. 1 § andra stycket BrB.

I anslutning till ovannämnda kan ett problem belysas. Vid gradindelade brott är straffskalorna ofta överlappande vilket medför att straffskalorna inte kan tillämpas fullt ut.³⁷ Exempelvis är det inte sannolikt att rättstillämparen dömer till fängelse i ett år för penningtvättsbrott eftersom minimistraffet för grovt penningtvättsbrott är sex månader. Den övre delen av straffskalan ska vara avsedd att tillämpas för exceptionella fall som i praktiken sällan inträffar.³⁸

Efter att straffvärdet har bestämts övergår domstolen till val av påföljd. Den centrala bestämmelsen härvid är 30 kap. 4 § BrB som stadgar att det råder en presumtion mot att fängelse döms ut. Denna presumtion bryts genom brottets straffvärde, dess art eller om den tilltalade återfallit i brottslighet. Angående straffvärdet har det i förarbeten uttalats att om det samlade straffvärdet för ett brott uppgår till 12 månaders fängelse bryts presumtionen mot ett icke-frihetsberövande straff och fängelse bör därmed dömas ut.³⁹

3.3 Brottslighetens art

Presumtionen att inte döma ut fängelsestraff kan enligt 30 kap. 4 § andra stycket BrB brytas om brottslighetens art talar för det. Faktum är att ett visst brott på grund av dess art i och för sig kan medföra en presumtion för fängelse. I propositionen till aktuell bestämmelse anfördes att en viss typ av brottslighet motiverade fängelse även om den inte har ett speciellt högt straffvärde. Anledningen härtill var främst allmänpreventiv och att vissa brott kunde orsaka stor skada, varför ett kortare fängelsestraff ändå kunde anses vara befogat.⁴⁰

Som exempel på brott vars art medförde fängelse angavs misshandel, våld mot tjänsteman samt vissa typer av skattebrott.⁴¹ Det har sedermera överlåtits åt domstolarna att bedöma huruvida ett brott ska utgöra artbrott, vilket vållat stora problem för inte minst förutsebarheten.⁴²

³⁷ Borgeke & Månsson 2018, s. 49.

³⁸ Prop. 1987/88:120 s. 78; NJA 2017 s. 446 p. 8.

³⁹ Prop. 1987/88:120 s. 100; Bäcklund m.fl. 2018, kommentaren till 30 kap. 4 §.

⁴⁰ Prop. 1987/88:120 s. 101.

⁴¹ *ibid* s. 101.

⁴² Jareborg & Zila 2017, s. 143 ff.;

Förmögenhetsbrott anses typiskt sett inte utgöra artbrott.⁴³ Trots detta dömdes en kvinna i NJA 2003 s. 254 till tio månaders fängelse för grovt penninghäleri. Kvinnan hade förvarat drygt 1,8 miljoner kronor i sin bostad. Med hänvisning till det synnerliga höga värdet ansåg HD att brottets art talade för fängelse.

Avseende bokföringsbrott har HD uttalat att när straffvärdet är så högt att det motsvarar fängelse i sex månader eller däröver bör det krävas alldeles särskilda skäl för att en annan påföljd än fängelse ska väljas.⁴⁴ Detsamma gäller för skattebrott, dock med det undantaget att straffvärdet varvid fängelse skulle utdömas bestämdes till åtta månader.⁴⁵

HD har emellertid på senare tid uttryckt en viss oro över att det är upp till domstolarna att bedöma huruvida en viss typ av brott av allmänpreventiva skäl ska utgöra ett artbrott. Således menar HD att en sådan rättstillämpning, såvida det inte finns stöd i lagförarbeten, bör vara restriktiv.⁴⁶

De faktorer som har ansetts påverka bedömningen av brottslighetens art är flera. För det första kan det nämnas om den ifrågavarande brottsligheten fått en större utbredning. För det andra handlar det om att brottsligheten blivit mer elakartad och allvarligare. En tredje faktor är om brottet ifråga är svår att förebygga och upptäcka. Ytterligare en omständighet är om det avser ett brott som angriper den personliga integriteten såsom olaga hot och fickstöld.⁴⁷

⁴³ Bäcklund m.fl. 2018, kommentaren till 30 kap. 4 §; Perklev, SvJT 2003, s. 155.

⁴⁴ NJA 1999 s. 769; NJA 2000 s. 195.

⁴⁵ NJA 2003 s. 499.

⁴⁶ NJA 2014 s. 559 p. 31-32.

⁴⁷ Borgeke & Heidenborg 2016, s. 301-305.

4 Rättspraxis

4.1 Grovt penningtvättsbrott

4.1.1 Högsta domstolens dom B 5253-17

I målet är det utrett att den tilltalade, ES, gjort sig skyldig till grovt penningtvättsbrott genom att ha ställt sitt bankkonto till förfogande och mottagit knappt 1,8 miljoner kronor hänförliga till bedrägeri som begåtts av annan. ES hade dels överlämnat sin bankkod för transaktionernas genomförande, dels lämnat oriktiga uppgifter till banken.

ES dömdes av tingsrätten för grovt penningtvättsbrott till villkorlig dom och böter. Tingsrätten anförde att straffvärdet motsvarade fängelse sex månader. Hovrätten ändrade domslutet till fängelse ett år. HD fastställde hovrättens domslut.

HD slog fast att de principer som utbildats i NJA 2013 s. 654 avseende häleribrott även skulle gälla för penningtvättsbrott. Det innebär att om värdet av den egendom som varit föremål för penningtvätt är så högt som 18 basbelopp motsvarar straffvärdet som utgångspunkt ett års fängelse. I denna del hänvisade HD till litteratur⁴⁸ av vilken också framgår att man inom Hovrätten över Skåne och Blekinge för stöld bedömer straffvärdet till fängelse i två år om värdet av ett tillgripet belopp uppgår till 50 prisbasbelopp.

Dock framhöll HD att när brottsligheten sammantaget är allvarligare har värdet en mindre betydelse. Vidare anförde domstolen att värdets betydelse avtar desto mer beloppet ökar. Om värdet exempelvis ökar med 18 basbelopp ska ett års fängelse inte läggas till, i sådana fall skulle straffmaximum uppnås alltför snabbt.

Av betydelse i sammanhanget är att egendomens värde, enligt HD, endast är en utgångspunkt och att det ska göras en samlad bedömning av samtliga

⁴⁸ Borgeke & Månsson 2013, s. 501 f.

omständigheter. De faktorer som är avgörande är bl.a. penningtvättbrottets karaktär, de åtgärder som vidtagits i anledning med brottet och vilken roll den tilltalade intagit. Som exempel nämndes om penningtvätten har begåtts som ett led i annan brottslighet och i vilken grad den tilltalade har varit delaktig i brottet.

Avslutningsvis kan hänsyn tas även till förhållandena vid förbrottet dock med förbehållet att dessa i målet dels måste vara styrkta, dels täckas av den tilltalades uppsåt. I dessa fall kan det sålunda tillmätas betydelse om penningtvättbrottet utövats systematiskt eller i större omfattning.

I målet konstaterade HD att ES i förhållande till värdet haft likgiltighetsuppsåt och att värdet i sig var ungefär dubbelt så stort som det belopp för vilket straffvärdet motsvarar fängelse i ett år. Med hänsyn till beloppets avtagande betydelse bedömdes att ca 1,8 miljoner kronor talar för ett straffvärde omkring fängelse i ett år och sex månader.

ES hade befattat sig med medlen samt lämnat oriktiga uppgifter till banken i syfte att dölja deras ursprung. I sänkande riktning nämndes att ES har förmåtts att delta i gärningen. Hon hade heller inte varit delaktig i förbrottet. Vidare konstaterades att ES haft en underordnad roll. Med beaktande av angivna omständigheter bestämde HD straffvärdet till fängelse i ett år.

4.1.2 Högsta domstolens dom B 5389-17

Förevarande avgörande avser två tilltalade, EA och AS. EA dömdes av tingsrätten för grovt penningtvättsbrott vid två tillfällen. Vid det första tillfället uppgick värdet på egendomen till fem miljoner kronor. Värdet vid det andra tillfället motsvarade 30 miljoner kronor. Vid detta tillfälle var även AS delaktig och dömdes således för att tillsammans och i samförstånd med EA ha begått grovt penningtvättsbrott.

Åtgärderna bestod av att pengar som härrört från bedrägerier flyttats till olika konton. AS hade dessutom registrerats som firmatecknare för ett av de företag som användes för penningtvätten. Hon hade därvid öppnat bankkonton,

tecknat tjänster avseende utlandsbetalningar samt medverkat till transaktionerna.

Tingsrätten dömde båda till fängelse i två år. Hovrätten skärpte straffen och dömde EA till fängelse i fyra år och AS till fängelse i tre år och sex månader. HD har såvitt avser EA fastställt hovrättens domslut men sänkt straffet till fängelse i tre år beträffande AS.

HD ansåg att beloppet på 30 miljoner kronor hade ett mycket högt straffvärde som motsvarade fängelse i omkring tre år och sex månader.

Som försvårande omständigheter för EA angavs att han varit delaktig i planeringen av penningtvätten samt indirekt förmått AS att delta i gärningarna. Därtill kommer att EA vid ytterligare ett tillfälle begått penningtvättsbrott, som i sig hade ett betydande straffvärde. Vid en samlad bedömning ansågs straffvärdet motsvara fängelse i fyra år och sex månader. Med hänsyn till att åklagaren inte hade överklagat bestämdes påföljden för EA fängelse i fyra år.

Vad gäller AS hade hon visserligen varit delaktig i penningtvättsupplägget men haft en avsevärt mindre framträdande roll än EA. Hon hade intagit en underordnad position samt blivit övertalad. Till följd av detta och att hon vid tiden för gärningen mådde psykiskt dåligt sattes straffvärdet ned till fängelse tre år.

4.1.3 Rättsfall från hovrätterna

I nedan redovisade avgöranden utgörs förbrottet huvudsakligen av olika förmögenhetsbrott. De tilltalade har vidare på olika sätt tillhandahållit och upplåtit sina bankkonton för transaktioner. Därför kommer endast avvikelser från detta att nämnas.

I ett fall⁴⁹ dömdes två tilltalade till fängelse i ett år och två månader och en tilltalad till fängelse i två år. De tre hade färdats i en bil vari det hade gömmts

⁴⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2791-15.

1 728 000 kronor. Hovrätten bedömde att pengarna sannolikt härrörde från narkotikahandel. Straffvärdet bestämdes till två års fängelse. I tingsrätten dömdes de till fängelse i två år och sex månader.

I ett annat rättsfall⁵⁰ dömdes SJ till två års fängelse. Straffvärdet ansågs högre än ett år och sex månaders fängelse som tingsrätten hade bedömt. Hovrätten resonerade att hon hade medverkat till penningtvätt avseende drygt 3,5 miljoner kronor. Därtill hade SJ aktivt medverkat i upplägget genom att registrera sig som företrädare för det bolag som mottog pengarna. Hon hade även använt falska handlingar.

I ett avgörande från tingsrätten dömdes en tilltalad till fängelse i ett år och sex månader. Förbrottet utgjordes av ett rån och narkotikahandel. Han ertappades med drygt 1,6 miljoner kronor i sin bil. Tingsrätten resonerade att påföljden med hänsyn till brottets art och straffvärde skulle väljas till fängelse, utan närmare motivering. Hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning.⁵¹

I ett annat avgörande⁵² dömdes JB till villkorlig dom förenad med dagsböter. Penningtvätten avsåg knappt 750 000 kronor. Straffvärdet bestämdes till fängelse tio månader. JB var visserligen delaktig i brottsligheten, men det beaktades att han delvis hade utnyttjats.

Av ett annat rättsfall⁵³ framgår att den tilltalade gjort sig skyldig till grovt penningtvättsbrott avseende 483 000 kronor. Hon dömdes av tingsrätten till villkorlig dom i förening med dagsböter. Hovrätten fastställde domslutet. Straffvärdet uppgick till fängelse i åtta månader.

Ytterligare ett fall⁵⁴ avsåg en tilltalad som dömdes till villkorlig dom och dagsböter. Värdet uppgick till 945 000 kronor. Hovrätten anförde att straffvärdet motsvarade fängelse i omkring åtta månader.

⁵⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1611-17.

⁵¹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 598-18.

⁵² Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1611-17.

⁵³ Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1432-17.

⁵⁴ Svea hovrätt, B 12072-17.

Det sista rättsfallet⁵⁵ gällde HS som medverkat till penningtvättsbrott avseende knappt 370 000 kronor. Tingsrätten dömde till fängelse i åtta månader och anförde att brottets art normalt medför att fängelse kommer ifråga som val av påföljd för grovt penningtvättsbrott. Vidare hade HS tidigare dömts för bokföringsbrott och återfallit i liknande brottslighet. Påföljden bestämdes därför till fängelse. Hovrätten instämde inte i tingsrättens bedömning och dömde HS till villkorlig dom kombinerat med dagsböter. Hovrätten yttrade att det saknades stöd i rättskällorna som pekade ut grovt penningtvättsbrott som ett artbrott. Vidare låg HS tidigare brottslighet i det förflutna, varför det inte förelåg någon anledning att bestämma påföljden till fängelse. Straffvärdet ansågs ligga över sex månader.

4.2 Penningtvättsbrott av normalgraden

I följande avgöranden utgörs förbrottet mestadels av olika förmögenhetsbrott. De tilltalade har därutöver uteslutande på olika sätt tillhandahållit och upplåtit sina bankkonton för transaktioner. Vidare har påföljden ofta stannat vid villkorlig dom i kombination med dagsböter. En anledning till detta är att straffvärdet aldrig uppgår till 12 månader, då en presumtion för fängelse råder. Detta beror i sin tur på att värdet på den aktuella egendomen inte överstiger fem prisbasbelopp då rubriceringen som huvudregel blir grovt brott.

I ett fall⁵⁶ dömdes två personer för penningtvättsbrott till villkorlig dom och dagsböter. De aktuella beloppen uppgick till 188 000 respektive 149 000 kronor. Den första gärningen motsvarade fängelse i tre månader och den andra i två månader. Vid bedömningen av den andra gärningen beaktades den tilltalades pressade situation. Straffvärdet bedömdes slutligen till fängelse i en månad pga. dels de tilltalades ungdom, dels att en lång tid hade förflutit sedan brotten hade begåtts.

⁵⁵ Göta hovrätt, B 943-17.

⁵⁶ Svea hovrätt, B 12072-17.

I ett annat avgörande⁵⁷ som rörde beloppet 200 000 kronor ansåg hovrätten att straffvärdet motsvarade fängelse i fem månader. Straffvärdet i ytterligare ett fall⁵⁸ ansågs uppgå till tre månaders fängelse avseende ca 140 000 kronor.

AJ dömdes för penningtvåtsbrott av hovrätten⁵⁹ till villkorlig dom och dagsböter. Straffvärdet avseende 113 900 kronor motsvarade fängelse i fyra månader. Då AJ var 18 år vid gärningstillfället sattes straffvärdet ned till två månader. Hon hade öppnat bankkonton samt aktivt medverkat i transaktionerna.

Enligt hovrätten i ett annat mål⁶⁰ motsvarade ca 104 000 kronor fängelse i två månader. Ett värde på 179 000 kronor motsvarade vid ett tillfälle⁶¹ ett straffvärde på fängelse i fyra månader. Dock var den tilltalade 18 år vid gärningstillfället, varför straffvärdet sänktes till två månader.

I det sista fallet⁶² bedömde hovrätten att ett värde på 199 000 kronor motsvarade ett straffvärde på fängelse i fyra månader. Med hänsyn till att den tilltalade var 20 år vid gärningstillfället sänktes straffvärdet med en månad.

⁵⁷ Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1432-17.

⁵⁸ Hovrätten för Västra Sverige, B 2941-15.

⁵⁹ Svea hovrätt, B 4130-16.

⁶⁰ Hovrätten för Övre Norrland, B 375-17.

⁶¹ Svea hovrätt, B 4903-18.

⁶² Svea hovrätt, B 2969-18.

5 Analys

5.1 Systematisk och förutsebar praxis?

Det kan i HD:s avgöranden från den 14 december 2018 iaktas att bedömningen av straffvärdet skildes åt i underinstanserna. I det första fallet uppenbarade sig denna skillnad ännu tydligare än i det senare fallet. Detta talar för att rättstillämpningen avseende bedömningen av straffvärdet förefaller osäker och oförutsebar.

Det kan vidare hänvisas till de ovan tre refererade rättsfallen från hovrätterna (B 2791-15, B 1611-17 och B 598-18). Dessa fall hade som gemensam nämnare att fängelse dömts ut främst på grund av brottets höga straffvärde. I de två första fallen ändrade hovrätterna tingsrätternas domslut och bedömde att straffvärdet skulle sänkas respektive höjas med sex månader. I det senare fallet bedömde hovrätten att straffvärdet motsvarades av det som tingsrätten kommit fram. Denna iakttagelse talar både för och emot att underrättspraxis kan vara varierande.

Omständigheterna i mål B 2791-15 och B 598-18 var snarlika. Emellertid skiljde sig straffvärdet åt med sex månader. Detta visar att praxis är inkonsekvent. En jämförelse bör även göras mellan målen B 2791-15 och B 1611-17. Straffvärdet i båda fallen ansågs vara samma, trots att värdet på egendomen i det andra fallet uppgick till det dubbla. En sådan skillnad måste innebära att det saknats klara riktlinjer avseende bedömning av straffvärdet med egendomens värde som utgångspunkt.

Vidare har några avgöranden (B 1611-17, B 1432-17, B 12072-17, B 943-17 och B 2774-17) avseende grovt penningtvättsbrott redovisats ovan där villkorlig dom i förening med dagsböter valts framför fängelse.

I rättsfallen B 1611-17 och B 1432-17 bedömde hovrätten straffvärdet till tio månaders fängelse avseende knappt 750 000 kronor respektive åtta månaders fängelse för ett belopp uppgående 483 000 kronor. Dessa avgöranden kan

enligt min mening med fördel verka vägledande för rättstillämpningen i fråga om straffvärdesbedömningen när värdet av egendomen understiger 18 basbelopp.

Mot bakgrund av det ovan anförda framstår det som inkonsekvent att hovrätten i mål B 12072-17 avseende 945 000 kronor bedömde straffvärdet till fängelse i åtta månader när värdet i sig motiverar ett högre straffvärde. Det har heller inte, såvitt framkommit i domen, redovisats för några särskilda förmildrande omständigheter som beaktats vid straffvärdesbedömningen. Det bör tilläggas att tingsrätten bedömde att straffvärdet motsvarade fängelse i sex månader. Denna skillnad i straffvärdet indikerar att det förelegat en osäkerhet för domstolarna hur bedömningen ska ske.

Slutligen är mål B 2774-17 ytterligare ett exempel på att praxis varit oförutsebar eftersom bedömningen i det fallet väsentligen avviker från rättspraxis. Även om det förhåller sig på det sätt som domstolarna gjort gällande och flera förmildrande omständigheter förelegat, borde straffvärdet med beaktande av det höga värdet inte ha satts ner till åtta månader.

Beträffande rättsfallen med avseende på penningtvätt av normalgraden kan den slutsatsen dras att straffvärdet för penningtvättsbrott inte överstiger fängelse i fem månader. Detta beror på att ett straffvärde på sex månader innebär att man befinner sig på miniminivå på straffskalan för grovt penningtvättsbrott. Eftersom brotten är av normalgrad används således inte den del av straffskalan som överstiger sex månader.

Av den anledningen blir rättstillämpningen mer förutsebar och det blir enklare att sätta värdegränser för bedömningen av straffvärdet. Samtidigt kan det bli svårare att göra en mer differentierad bedömning i varje enskilt fall eftersom handlingsutrymmet är begränsat.

Av de genomgångna rättsfallen kan det konstaterats att rättstillämpningen avseende penningtvättsbrott av normalgraden ändå får anses vara enhetlig och

konsekvent. I de fall en avvikelse funnits har andra förmildrande eller försvårande omständigheter förelegat som höjt eller sänkt straffvärdet.

Det ska också framhåvas att domstolarnas överväganden gällande penningtvättsbrott av normalgraden i övrigt är lämpliga och rimliga. Vid straffvärdesbedömningen tillämpas den övre delen av straffskalan när penningtvättsbrottet avser ett högre belopp och den lägre nivån när värdet är mindre.

Sammanfattningsvis har det i åtskilliga fall där omständigheterna varit likartade och fängelse dömts ut, straffvärdesbedömningen företagits på olika sätt med olika slutsatser. Detta gäller inte minst mellan tingsrätterna och hovrätterna i samma mål. Inga vägledande eller principiella uttalanden har heller avgetts av hovrätterna.

När det gäller fall där villkorlig dom valts i stället för frihetsberövande påföljd anser jag att det finns fall där straffvärdet borde ha medfört att fängelse dömts ut. Detta grundar jag främst på beloppet i de fallen. Det kan således antydast att det förelegat en osäkerhet rörande vilken betydelse beloppet från penningtvätten haft.

Det är min tolkning att de rättsfall som berör penningtvättsbrott av normalgraden är mer enhetliga och konsekventa. Det går härvid att utröna vissa principer som gör sig gällande vid bedömningen av straffvärdet. Bland annat intar egendomens värde en explicit roll.

5.2 Frågan om artbrott

Ett förhållande som bringat osäkerhet i rättstillämpningen av penningtvättsbrott är frågan om artbrott. Som tidigare konstaterats har frågan prövats i två fall i underinstanserna varvid utgångarna blivit annorlunda.

I de nyligen avgjorda målen från HD har domstolen inte berört frågan över huvud taget. Jag anser inte heller att avgörandet NJA 2003 s. 254 är aktuellt med tanke på att det dels avser äldre lagstiftning, dels betraktade

brottslighetens art vid påföljdsvalet på grund av egendomens synnerliga höga värde. Ett sådant värde skulle i dagsläget redan medföra fängelse med hänsyn till det höga straffvärdet, i synnerhet eftersom 18 prisbasbelopp numera leder till fängelse i ett år vid straffvärdesbedömningen.

Den fråga som blir aktuell är sålunda om penningtvättsbrottets art talar för att fängelse ska bestämmas som påföljd när straffvärdet understiger fängelse ett år. Eftersom det inte finns stöd i rättskällorna kan det med stor säkerhet antas att penningtvättsbrott inte är ett artbrott. Denna slutsats vinner även stöd av de uttalanden som hovrätten för övrigt gjort i mål B 943-17.

Den fråga som jag nu övergår till att pröva är huruvida penningtvättsbrott bör utgöra ett artbrott. Det faktum att vissa underrättsinstanser samt HD i NJA 2003 s. 254 betraktat penningtvättsbrott som artbrott kan tala för att ett sådant behov föreligger. Vidare har även skattebrott och bokföringsbrott i vissa fall ansetts vara artbrott.

Andra omständigheter som talar för artbrott är att penningtvättsbrott fått en större utbredning. Dessutom är det numera utifrån den tekniska tillgängligheten såsom Swish smidigare att begå penningtvättsbrott och dölja medel som härrör från brottslighet. Genom snabba banköverföringar, vilka inte alltid kan kontrolleras omedelbart, kan pengar snabbt spenderas och flyttas. De förfaranden som omger penningtvätten antas således ha blivit allvarigare. Härtill kommer att penningtvätt enligt min mening kan vara svår att förebygga och upptäckta eftersom vissa upplägg kan vara komplexa samt uppdelade i flera steg.

Det ska därutöver betonas att penningtvättsbrott utgör ett led i annan brottslighet. För att förebygga och bekämpa ekonomisk eller annan brottslighet är det sålunda av största vikt att vidta åtgärder mot penningtvätt. Därigenom omöjliggörs nyttjandet av brottsutbytet vilket i sin tur försvagar incitamentet att begå dessa brott. Mot denna bakgrund kan det således föreligga skäl att överväga huruvida penningtvättsbrott av bl.a. allmänpreventiva skäl bör vara ett artbrott.

Det som emellertid talar emot en sådan rättslig konstruktion är bl.a. HD:s uttalanden om att domstolarna bör vara försiktiga med att göra en sådan bedömning av allmänpreventiva skäl. Jag håller med HD i detta resonemang och anser att det i så fall bör från lagstiftarens sida utredas vilka brott som ska utgöra artbrott. Detta inte minst för att rättstillämpningen ska bli enhetlig och förutsebar.

Vidare kan det tilläggas att penningtvättsbrott i sig inte utgör något angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Det går därför inte att jämföra gärningen med exempelvis misshandel eller våld mot tjänstemän. Därutöver kan gärningen inte heller jämföras med mened eftersom sanna vittnesmål är ett grundläggande fundament för vårt fungerande rättsväsende och de enskildas rättssäkerhet. Inga livsviktiga eller annars principiella skäl finns således för att penningtvättsbrott ska vara ett artbrott.

Som en sista anledning vill jag påpeka att man generellt sett med humanitetsprincipen i åtanke bör avstå från att döma ut frihetsberövande straff om det inte verkligen är så att det motiveras av brottet ifråga eller av andra omständigheter. Det ska med andra ord vara proportionerligt att fängelse döms ut för penningtvättsbrott även i de fall där värdet understiger 18 prisbasbelopp. Denna proportionalitet ska gälla för såväl penningtvättsbrott i sig som i relation till andra brott där fängelse döms ut.

5.3 Hur ska påföljd och straffvärde bestämmas?

HD har angett att bedömningen av straffvärdet som utgångspunkt ska ta avstamp i egendomens värde. Den första frågan som uppkommer är vilket stöd HD haft för antagandet att 18 basbelopp motsvarar fängelse i ett år. Det beloppet tillämpades egentligen för tillgripet värde av gods vid stöld av en avdelning inom Hovrätten över Skåne och Blekinge. Detsamma gällde beloppet på ca två miljoner kronor som motsvarade fängelse i två år. Sedermera bekräftade HD dessa värdegränser även för häleri i NJA 2013 s. 654.

Följdfrågorna blir då om de principer som utbildats för stöld och häleri även kan användas för penningtvättsbrott samt varför hovrätterna inte tillämpat dessa summor för penningtvättsbrott.

Brotten stöld och häleri skiljer sig, enligt min mening, påtagligt från penningtvättsbrott. För det första kräver stöld och häleri att man rent konkret och fysiskt befattar sig med ett visst gods vilket i sig medför en del svårigheter att hantera godsen. I stället är det diverse – emellanåt avancerade – transaktioner och banköverföringar som inte sällan står i centrum för penningtvättsbrott. Summorna vid penningtvättsbrott kan därför även snabbt stiga.

För det andra begås penningtvättsbrott som ett led i annan brottslighet för att kunna tillgodogöra sig de medel som erhållits därav, vilket enligt min uppfattning gör det till ett allvarligare brott. Penningtvätt kan därtill begås utan att man nödvändigtvis medverkat i förbrottet, varför det normalt torde finnas fler inblandade.

Varför hovrätterna inte tillämpat denna praxis är svårt att besvara. Det kan bero på att även de insett att det föreligger en viss skillnad mellan brottstyperna varför en annan bedömning varit nödvändigt. Emellertid talar avsaknaden av sådan tillämpning för det faktum att HD i vart fall borde ha utrett frågan mer djupgående samt motiverat sitt ställningstagande mer ingående. Jag anser att det har saknats ett juridiskt eller annat relevant stöd för HD:s ståndpunkt. Eftersom praxis varit tämligen varierande går det inte heller att dra någon slutsats om HD:s avgöranden speglar gällande rätt.

Jag tycker emellertid att det finns ett värde i att gränserna för penningtvättsbrott just på grund av dess särartade och allvarliga karaktär delvis sätts ned. Exempelvis hade ett straffvärde på ett års fängelse kunnat motsvaras av ett belopp om ca 500 000 kronor. Detta belopp får ändå anses vara så pass högt att principerna om humanitet och proportionalitet inte utgör något hinder för en sådan bedömning. I övrigt anser jag också att HD:s ställningstagande är förenligt med nämnda principer.

Dessutom är det min uppfattning att den övre delen av straffskalan bör tillämpas i större utsträckning. Som nämnt anses denna nivå förbehållas exceptionella gärningar. Ett problem är då att det finns en risk att den delen i praktiken aldrig används. Således anser jag att domstolen i mål B 5389-17 borde bedömt straffvärdet till något högre. Det torde inte finnas många grövre fall än det förevarande, varför straffvärdet borde ha bedömts vara nära straffmaximum.⁶³

Det finns även skäl att se över principen om värdets avtagande betydelse. Även om det HD anför beträffande detta, för mig är förståeligt, anser jag likväl att denna princip kan framstå som orättvis. Exempelvis kan det i två olika fall dömas till fängelse med små skillnader i straffvärdet trots betydande skillnad i värdet av egendomen ifråga.

Viss kritik kan i sammanhanget riktas till HD angående varför det inte klargjordes hur straffvärdet ska bedömas där beloppet ligger mellan 50 och 645 prisbasbelopp samt däröver. Ett sådant klargörande hade bidragit till en förstärkt rättssäkerhet. Varför domstolen inte valde att diskutera detta kan enbart spekuleras i. En orsak kan vara för att HD inte ville sväva ut alltför mycket i sitt resonemang och diskutera frågor som inte var aktuella i det individuella fallet, särskilt då det saknades handfast juridiskt stöd.

Däremot är det positivt att HD betonat vikten av en samlad bedömning i varje enskilt fall med beaktande av samtliga omständigheter och att värdet blott ska tillämpas som en utgångspunkt vid straffvärdesbedömningen. Det finns ett flertal omständigheter som kan föranleda att ett straff skärps eller lindras, men det framgår inte vilken eller vilka av dessa omständigheter som väger tyngst.

Oavsett om det skulle föreligga försvårande eller förmildrande omständigheter står det klart, utifrån rättsfallsanalysen, att egendomens värde har allra störst betydelse för bedömningen av straffvärdet. De övriga

⁶³ Se RättsPM 2016:2, s. 14 f., där en genomgång av 48 domar visade att det sammanlagda beloppet som åtalen avsett motsvarade 22,3 miljoner kronor.

omständigheterna kan sänka eller höja straffvärdet med några månader, medan värdet i sig utgör den mest centrala delen av straffvärdesbedömningen.

Avslutningsvis ska något sägas om bedömningen av straffvärde samt påföljdsval för grovt penningtvättsbrott där fängelse inte dömts ut och penningtvättsbrott av normalgraden.

Av rättsfallsanalysen ovan går det inte att fastställa något konkret förhållande mellan egendomens värde och straffvärdet för grovt penningtvättsbrott där egendomens värde understiger 18 prisbasbelopp men överstiger fem prisbasbelopp. Emellertid kan det fastställas att när värdet avser 750 000 kronor motsvarar straffvärdet tio månaders fängelse och när värdet avser ca 480 000 kronor motsvarar straffvärdet åtta månaders fängelse.

Angående penningtvättsbrott av normalgraden går det ur rättspraxis att utröna en tydlig koppling mellan egendomens värde och straffvärdet. Straffvärdet har som högst bedömts till fängelse i fem månader avseende 200 000 kronor och fängelse i två månader avseende ca 104 000 kr.

6 Slutsats

Frågan om bedömning av straffvärde och påföljd för penningtvättbrott är ganska komplicerad, vilket inte kan ha undgått läsaren. En bidragande faktor till denna komplexitet har varit en otydlig underrättspraxis samtidigt som avgöranden från HD fram till nyligen lyst med sin utevaro. Därutöver har det i dessa avgöranden utelämnats svar på vissa relevanta och väsentliga frågor.

Uppsatsens första underfråga handlar om det föreligger någon sammanhängande praxis och systematik i bedömning av påföljd och straffvärde. Jag har i min analys kommit fram till att det avseende penningtvättbrott av normalgraden gått att se ett visst sammanhang av straffvärdesbedömningen särskilt beträffande värdets betydelse.

Gällande grovt penningtvättbrott har det däremot inte gått att utröna några fasta hållpunkter som domstolarna beaktat eller för övrigt funnit någon sammanhängande praxis eller systematik vid straffvärdesbedömningen. Jag har vidare konstaterat att praxis i många avseenden har varit oförutsebar och oklar.

Därför har det varit välkommet att HD nu till viss del avgjort dessa frågor samt uttalat vissa vägledande principer för rättstillämpningen. Emellertid har frågan om artbrott överhuvudtaget inte nämnts av HD. Detta leder mig in på min andra underfråga: Är penningtvättbrott ett s.k. artbrott? Om nej, bör det vara ett artbrott?

I min analys har jag konkluderat att det i dagsläget saknas stöd i gällande rättskällor för att penningtvättbrott ska anses vara ett artbrott. Frågan blir följaktligen om penningtvättbrott bör vara ett artbrott eller inte. För att besvara denna fråga har jag tidigare ingående redogjort för de omständigheter som talar för respektive emot en sådan rättslig konstruktion.

Sammantaget kan jag nämna att i många av de fall som jag analyserat i denna uppsats är de tilltalade antingen unga eller har i något hänseende blivit

utnyttjade. På grund av detta samt med beaktande av humanitetsprincipen och det anförda i analysdelen anser jag inte att penningtvättsbrott för närvarande bör utgöra ett artbrott. Dock kan det konstateras att det med tanke på brottslighetens karaktär och grad av allvarlighet samt med hänsyn till dess ständiga utbredning bör det inom en snar framtid övervägas att eventuellt tillåta att brottslighetens art medför fängelse även när straffvärdet understiger 12 månader.

Mot denna bakgrund ska nu uppsatsens huvudfrågeställning besvaras. För penningtvättsbrott i normalfallet bör bedömningen av straffvärdet med i första hand utgångspunkt i egendomens värde ske enligt följande.

Egendomens värde (kronor)	Straffvärde (fängelse i månader)
100 000 – 140 000	2
140 000 – 180 000	3
180 000 – 200 000	4
200 000 – 230 000	5

Eftersom straffvärdet klart understiger 12 månader ska en icke-frihetsberövande påföljd dömas ut, förslagsvis villkorlig dom i förening med dagsböter. Vid förmildrande eller försvårande omständigheter bör en eller två månaders fängelse adderas till eller subtraheras från straffvärdet.

För grovt penningtvättsbrott bör bedömningen av straffvärdet med i första hand utgångspunkt i egendomens värde ske enligt följande.

Prisbasbelopp	Kronor	Straffvärde (fängelse i månader)
10	465 000	8
16	745 000	10
18	837 000	12
39	1,8 miljoner	18
50	2,325 miljoner	24
645	30 miljoner	42

Det går inte att finna något stöd för hur bedömningen av värdet ska göras när beloppet överstiger 50 respektive 645 prisbasbelopp. Denna bedömning får enligt min mening göras skönsmässigt av domstolarna utifrån omständigheterna i det enskilda fallet samt med beaktande av de hållpunkter

som nu angetts. Som en följd av detta är det naturligt att förutsebarheten försvagas.

I de fall straffvärdet understiger 12 månader ska en icke-frihetsberövande påföljd dömas ut, förslagsvis villkorlig dom som i regel förenas med dagsböter. Om straffvärdet överstiger 12 månader bör normalt fängelse dömas ut. Vid förmildrande eller försvårande omständigheter kan flera månaders fängelse adderas till eller subtraheras från straffvärdet.

Till sist bör ett allmänt problem uppmärksammas avseende straffvärdesbedömningar. Lagstiftaren överlåter inte sällan till rättstillämpningen att ta ställning till dessa bedömningar, vilket bidrar till att underinstansernas avgöranden förblir rättsosäkra och inkonsekventa tills HD, efter sannolikt en lång tid, avger ett vägledande avgörande. Detta riskerar i sin tur att urholka rättssäkerheten, vilket i längden kan skada det demokratiska samhället.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.).

Prop. 1998/99:19 Ändringar i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt m.m.

Prop. 2013/14:121 En effektivare kriminalisering av penningtvätt.

Statens offentliga utredningar

SOU 2012:12 Penningtvätt – kriminalisering, förverkande och dispositionsförbud.

Departementsserien

Ds 2008:38 Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten – överväganden och förslag.

Kommittédirektiv

Dir. 2010:80 En översyn av kriminaliseringen av penningtvätt.

Svensk författningssamling

SFS 1962 :700 Brottsbalk.

SFS 1999:164 Lag om ändring i brottsbalken.

SFS 2010:110 Socialförsäkringsbalk.

SFS 2014:307 Lag om straff för penningtvättsbrott.

Brottsförebyggande rådet

Brå 2018. *Kriminalstatistik 2017 Personer lagförda för brott – Slutligt statistik*. Stockholm, 2018.

Brå 2015:22. *Rapport 2015:22 Penningtvätt och annan penninghantering. Kriminella, svarta och grumliga pengar i legal ekonomi*. Stockholm, 2015.

Polismyndigheten

Polismyndigheten. Finanspolisens årsrapport 2014. Dnr. A167.361/2015.

Polismyndigheten. Finanspolisens årsrapport 2017. Dnr. A243.006/2018.

Åklagarmyndigheten

Riksåklagarens svarsskrivelse. *Elias Abadi m.fl. ./ riksåklagaren angående grovt penningtvättsbrott*. 2018-05-21, dnr. ÅM 2018/2080.

RättsPM 2016:2. *Penningtvättsbrottslagen – en genomgång av domar*. Maj 2016.

Åklagarmyndigheten. *Prioriterade prejudikatfrågor 2018*. Februari 2018.

Elektroniska källor

Bäcklund, Agneta; Johansson, Stefan; Trost, Hedvig; Träskman, Per Ole; Wennberg, Suzanne; Wersäll, Fredrik. *Brottsbalken: en kommentar*, 1 juli 2018 Zeteo, hämtad 2018-12-15, <https://zeteo.nj.se/>.

Håkansson, Axel. *Kraftig ökning av penningtvättsbrott*. SVT Nyheter, 29 maj 2017, hämtad 2018-11-11, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/kraftig-okning-av-penningtvattsbrott>.

Statistiknyhet. *Prisbasbeloppet för 2019*. Statistiska centralbyrån, 12 juli 2018, hämtad 2019-01-04, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/priser-och-konsumtion/konsumentprisindex/konsumentprisindex-kpi/pong/statistiknyhet/prisbasbeloppet-for-ar-2019/>.

Litteratur

Asp, Petter; Ulväng, Magnus; Jareborg, Nils. *Kriminalrättens grunder*. 2 uppl., 2013. Uppsala: Iustus förlag.

Bernitz, Ulf; Carlsson, Mia; Heuman, Lars; Leijonhufvud, Madeleine; Magnusson Sjöberg, Cecilia; Seipel, Peter; Warnling-Nerep, Wiweka; Vogel, Hans Heinrich. *Finna rätt – Juristens källmaterial och arbetsmetoder*. 14 uppl., 2017. Stockholm: Wolters Kluwer.

Borgeke, Martin & Heidenborg, Mari. *Att bestämma påföljd för brott*. 3 uppl., 2016. Stockholm: Wolters Kluwer.

Borgeke, Martin & Månsson, Catharina. *Studier rörande påföljdspraxis m.m.* 5 uppl., 2013. Stockholm: Jure.

Borgeke, Martin & Månsson, Catharina. *Studier rörande påföljdspraxis m.m.* 6 uppl., 2018. Stockholm: Jure.

Dahlman, Christian. *Rätt och rättfärdigande – en tematisk introduktion i allmän rättslära*. 2 uppl., 2010. Lund: Studentlitteratur.

Dahlström, Mats; Strand, Anette; Westerlund, Gösta. *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*. 6 uppl., 2017. Stockholm: Bruun Juridik.

Grahn, Thomas; Lundén, Fredric; Madstedt, Kent; Wendleby, Björn. *Åtgärder mot penningtvätt m.m. En praktisk vägledning och kommentar*. 1 uppl., 2010. Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Jareborg, Nils. *Straffrättsideologiska fragment*. 1 uppl., 1992. Uppsala: Iustus förlag.

Jareborg, Nils. *Vilken sorts straffrätt vill vi ha? – Om defensiv och offensiv straffrättspolitik*. I: Varning för straff – Om vådan av den nyttiga straffrätten. Victor, Dag (red). 1 uppl., 1995. Stockholm: Nordstedts Juridik., s. 19–37.

Jareborg, Nils & Zila, Josef. *Straffrättens påföljdslära*. 5 uppl., 2017. Stockholm: Wolters Kluwer.

Kleineman, Jan. *Rättsdogmatisk metod*. I: Juridisk metodlära. Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red). 1 uppl., 2013. Lund: Studentlitteratur, s. 21–47.

Lehrberg, Bert. *Praktisk juridisk metod*. 10 uppl., 2017. Uppsala: Iusté Aktiebolag.

Peczenik, Aleksander. *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. 1 uppl., 1995. Stockholm: Fritzes Förlag AB.

Örnemark Hansen, Helén. *Penningtvätt – Ett urvattnat begrepp?* 1 uppl., 1998. Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Artiklar

Beyer, Claes. *Rättssäkerhet – en formsak*. I: JT nr 3 1990/91, s. 389–402.

Frändberg, Åke. *Om rättssäkerhet*. I: JT nr 2 2000/01, s. 269–280.

Jareborg, Nils. *Rättsdogmatik som vetenskap*. I: SvJT 2004, s. 1–10.

Peczenik, Aleksander. *Juridikens allmänna läror*. I: SvJT 2005, s. 249-271.

Perklev, Anders. *Artbrotten från praktisk synpunkt*. I: SvJT 2003, s. 154-167.

Sandgren, Claes. *Är rättsdogmatiken dogmatisk?* I: Tidskrift for Rettsvitenskap vol. 118 nr. 4-5 2005, s. 648-656.

Zila, Josef. *Om rättssäkerhet*. I: SvJT 1990, s. 284–305.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1999 s. 769.

NJA 2000 s. 195.

NJA 2003 s. 499.

NJA 2013 s. 654.

NJA 2014 s. 559.

NJA 2017 s. 446.

NJA 2017 s. 515.

NJA 2018 s. 443.

Högsta domstolen mål nr B 4885-17, meddelad i Stockholm den 5 juli 2018.

Högsta domstolen mål nr B 5253-17, meddelad i Stockholm den 14 december 2018.

Högsta domstolen mål nr B 5389-17, meddelad i Stockholm den 14 december 2018.

Hovrätten

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr B 2791-15, meddelad i Malmö den 12 januari 2016.

Hovrätten för Västra Sverige mål nr B 2491-15, meddelad i Göteborg den 2 februari 2016.

Svea hovrätt mål nr B 4130-16, meddelad i Stockholm den 31 januari 2017.

Hovrätten för Övre Norrland mål nr B 375-17, meddelad i Umeå den 20 september 2017.

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr B 1611-17, meddelad i Malmö den 27 november 2017.

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr B 1432-17, meddelad i Malmö 18 december 2017.

Göta hovrätt mål nr B 943-17, meddelad i Jönköping den 18 april 2018.

Göta hovrätt mål nr B 2774-17, meddelad i Jönköping den 7 maj 2018.

Svea hovrätt mål nr B 12072-17, meddelad i Stockholm den 9 maj 2018.

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr B 598-18, meddelad i Malmö den 7 september 2018.

Svea hovrätt mål nr B 4903-18, meddelad i Stockholm den 7 september 2018.

Svea hovrätt mål nr B 2969-18, meddelad i Stockholm den 12 oktober 2018.